

Agnieszka Sakowicz-Boboryko, Dorota Wyrzykowska
Technologia informacyjna w pracy pedagoga specjalnego

Wprowadzenie

W dobie społeczeństwa informacyjnego dostosowanie szkolnictwa, w tym specjalnego do wymogów cywilizacyjnych stało się koniecznością. Efektem działań w kierunku multimedialności i internetyzacji szkół jest edukacja wspierana komputerowo. Nakłada ona na szkoły podwójny obowiązek: po pierwsze — wykorzystywania nowoczesnych technologii informacyjnych (TI) w procesie przekazywania wiedzy, po drugie — przygotowania uczniów do racjonalnego korzystania z tych technologii¹. W obszarze edukacji wspieranej komputerowo istotne są cztery elementy:

- sprzęt komputerowy (komputer + urządzenia preferyjne + dostęp do sieci Internet),
- oprogramowanie,
- infrastruktura sieciowa,
- dobrze przygotowany nauczyciel.

Odpowiednia baza techniczna to podstawa, która dopiero „w połączeniu” z kompetentnym użytkownikiem może stanowić wartościowe narzędzie edukacyjne. Zatem nauczyciel — jako realizator wielu zamierzeń szkoły — jest zobligowany do nabycia kompetencji informatyczno-medialnych. Wyrażają się one umiejętnością wykorzystania technologii informacyjnej i komunika-

¹ J. Morbitzer, B. Jarosz, *Zagrożenia ze strony technologii informacyjnej wyzwaniem dla wspólczesnej edukacji*, [w:] *Nauki pedagogiczne stan i perspektywy rozwoju*, J. Kuźma, J. Morbitzer (red.), Kraków 2002

cyjnej w doskonaleniu procesów edukacyjnych. W zakresie tych kompetencji wskazuje się m.in.:

- umiejętności obsługi komputera, wideo i innego sprzętu technicznego,
- umiejętności wykorzystania nowoczesnej technologii do wspomagania procesu nauczania i uczenia się,
- umiejętności tworzenia autorskich programów edukacyjnych i udostępniania ich w sieci².

W działalności zawodowej nauczyciela najbardziej istotnym rodzajem kompetencji informatycznych są kompetencje z zakresu zastosowań technologii informacyjnej. W przypadku nauczyciela szkoły specjalnej sprowadzają się one m.in. do wykorzystania komputera w ramach następujących zakresów działań kształceniowych:

- przygotowywania lekcji lub jednostki metodycznej realizowanej następnie bez komputera,
- realizacji wyznaczonych programem kształcenia zajęć dydaktycznych (lekcje, ośrodki pracy) wspomaganych komputerowo,
- diagnozowania i kontrolowania postępów rozwojowych ucznia,
- realizacji zajęć reedukacyjnych i korekcyjno-wyrównawczych,
- utrwalania przyswojonej wiedzy i ćwiczenia nabytych umiejętności i sprawności,
- wzbogacania formy pozalekcyjnej pracy młodzieży³.

Kwestie dotyczące znaczenia technologii informacyjnej w pracy nauczycieli szkół specjalnych podjęto w trakcie badań własnych. Celem badań była próba odpowiedzi na dwa podstawowe pytania:

- Jak przedstawia się poziom przygotowania nauczycieli z zakresu obsługi komputera i Internetu?
- W jakim zakresie technologia informacyjna stanowi istotne narzędzie wspomagające proces edukacji uczniów niepełnosprawnych intelektualnie?

Badania przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, której podporządkowano technikę ankiety.

Grupę badawczą stanowiło 40 nauczycieli szkół specjalnych w Białymstoku pracujących z uczniami niepełnosprawnymi intelektualnie w stopniu

² J. Szempruch, *Nauczyciel w zmieniającej się szkole. Funkcjonowanie i rozwój zawodowy*, Rzeczów 2001.

³ J. Łaszczyk, *Rola komputera w edukacji specjalnej*, [w:] *Komputer w kształceniu specjalnym*, J. Łaszczyk (red.), Warszawa 1998.

lekkim, umiarkowanym i znacznym. Prawie połowa z nich (46,4%) to osoby w wieku 25-35 lat. Pozostali nauczyciele nie przekroczyli 50 roku życia. Wszyscy ukończyli studia pedagogiczne, w tym 28,6% z zakresu pedagogiki specjalnej. Dodatkowe przygotowanie do pracy z dziećmi niepełnosprawnymi intelektualnie posiadało $\frac{3}{4}$ badanych nauczycieli.

Przygotowanie nauczycieli z zakresu obsługi komputera i sieci — Internet

Wskaźnikiem do uzyskania informacji na ten temat było pytanie skierowane do nauczycieli: „Jak ocenia Pan/i swoje przygotowanie do korzystania z komputera i sieci Internet?” Badani mieli do wyboru następujące możliwości odpowiedzi: „bardzo dobre”, „dobre”, „dostateczne”, „niewystarczające”, „brak przygotowania”.

Na tej podstawie stwierdzono, iż prawie połowa (46,4%) badanych nauczycieli swoje przygotowanie w tym zakresie oceniła na poziomie dostatecznym. Drugą pod względem wielkości grupę (32,1%) tworzyły osoby o dobrym przygotowaniu. W porównaniu do nich liczba pedagogów dysponujących bardzo dobrym przygotowaniem była już dwa i pół raza mniejsza (14,2%). Tylko dwie osoby swoje kompetencje informatyczne uznały za niewystarczające. Jak wynika z wypowiedzi respondentów prawie wszyscy z nich (92,9%) „tajniki” obsługi komputera i Internetu opanowali samodzielnie przy wsparciu ze strony rodziny, znajomych. Dodatkowo, prawie połowa z nich (46,2%) uczestniczyła w kursach z informatyki. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zdecydowana większość, tj. 71,4% badanych nadal podnosi swoje kwalifikacje informatyczne. Co trzeci nauczyciel z omawianej grupy tego typu działania podejmuje indywidualnie (we własnym zakresie), co czwarty — uczestniczy w zorganizowanych formach kształcenia (kursach informatycznych, studiach podyplomowych z zakresu technologii informacyjnej) 14,3% — korzysta z pomocy koleżeńskiej. Istotne wydają się być motywy podejmowania przez nauczycieli dodatkowego trudu w kierunku dokształcania się z zakresu technologii informacyjnej. Przyczyną najczęściej podawaną przez badanych była „konieczność dostosowania się do wymogów cywilizacyjnych”. Inni przyznawali, iż decyzja o uczestnictwie w kursie informatycznym miała charakter obligatoryjny, stanowiła bowiem jeden z warunków przy awansie zawodowym.

Z kolei osoby, które nie podnoszą aktualnie swoich kwalifikacji z zakresu technologii informacyjnej (stanowiące 28,6% ogółu badanych) fakt ten ar-

gumentowały przede wszystkim brakiem czasu (75,0%) oraz trudnościami finansowymi (37,5%).

W świetle przedstawionych danych za istotne uznano określenie: Czy i w jakim zakresie wiedza informatyczna, którą dysponują nauczyciele jest przez nich wykorzystywana w pracy zawodowej?

Komputer jako narzędzie wspomagające edukację uczniów z niepełnosprawnością intelektualną

Z zebranego materiału empirycznego wynika, iż zaledwie 10,7% badanych nauczycieli wyrażało krytyczne opinie na temat zastosowania komputera i Internetu w kształceniu uczniów niepełnosprawnych intelektualnie. Jeden nauczyciel nie miał wyrobionego zdania w tej kwestii. Uważa się, że uzasadnienia stanowiska tej grupy pedagogów należy doszukiwać się przede wszystkim w ich przygotowaniu z zakresu technologii informacyjnej. Były to bowiem osoby, które jak same stwierdziły, dysponują niewystarczającą wiedzą w tym obszarze.

Zdaniem pozostałej, przeważającej większości (85,7%) badanych nauczycieli komputer należy do podstawowych narzędzi pracy pedagoga. W uzasadnieniu wskazywano na szereg korzyści, jakie wynikają ze stosowania komputera zarówno dla ucznia, jak i nauczyciela.

Dalsza analiza dowiodła, iż opinie tej grupy nauczycieli na temat znaczenia technologii informacyjnej nie stanowiły „czczej abstrakcji słownej”, ale znajdowały odzwierciedlenie w ich działalności zawodowej. Dowodem na to są dane na temat częstotliwości i celowości korzystania przez nich z komputera i Internetu w pracy zawodowej. Odnotowano, iż po komputer sięgało bardzo często 62,5% nauczycieli, 37,5% — często. Najczęściej służy im on jako narzędzie przy wykonywaniu pomocy dydaktycznych (82,1%), do przygotowywania materiałów do pracy z uczniami, np. scenariuszy zajęć, prac kontrolnych (82,1%) lub materiałów związanych z pracą zawodową, tj. materiałów do awansu zawodowego, sprawozdań, itp. (89,3%).

Badania wykazały, iż w badanej zbiorowości nauczycieli istniało również bardzo duże zainteresowanie możliwościami Internetu. Niezależnie od wieku nauczyciele sięgają po jego zasoby informacyjne. Z tej możliwości korzystali wszyscy badani, w tym 50,0% zarówno w domu jak i w szkole, zaś co czwarta osoba — albo tylko w domu, albo, z powodu braku dostępu w środowisku domowym do sieci, włącznie w szkole. Dla 85,7% nauczycieli Internet stanowi

istotne źródło informacji, wzbogacające ich warsztat pracy pedagogicznej (przydatny szczególnie do wyszukiwania opracowań edukacyjnych, korzystania z serwisów informacyjnych). Przez 71,4% jest wykorzystywany w celu poszukiwania nowych koncepcji do zajęć z uczniami.

Powyższe dane niewątpliwie należy uznać za zadowalające. Niemniej jednak wskazują one na jeden aspekt omawianego zagadnienia, tj. wykorzystywania przez nauczycieli komputera i Internetu w celu przygotowywania materiałów niezbędnych w pracy zawodowej, w tym do zajęć z uczniami. Równie ważny jest drugi obszar dotyczący zastosowania przez nauczycieli komputera w trakcie pracy dydaktycznej z uczniami.

Niestety, materiał zgromadzony na ten temat nie napawa zbyt dużym optymizmem. Stwierdzono, iż co drugi badany nauczyciel w ogóle nie korzysta z komputera podczas zajęć lekcyjnych. Natomiast wśród pozostałych 50,0% aż 78,6% stanowiły osoby, które tylko czasami wykorzystują komputer w procesie kształcenia. Głównym powodem zasygnalizowanego stanu rzeczy, podawanym przez respondentów (67,9%) był ograniczony dostęp do komputera w szkole. W obliczu trudności natury finansowej, z jakimi borykają się szkoły trudno jest oczekiwać, aby w każdej sali lekcyjnej — jak sugerują badani — znajdował się komputer. Sądzę, że problemy natury organizacyjnej chociaż utrudniają, to jednak nie uniemożliwiają zastosowania komputera w procesie kształcenia uczniów niepełnosprawnych intelektualnie. Należy zauważyć, iż w każdej badanej szkole specjalnej funkcjonują jedna bądź dwie pracownie informatyczne, na wyposażeniu są programy edukacyjne oraz rzutnik multimedialny. O tym, czy i w jakim zakresie nauczyciele skorzystają z tych możliwości w dużej mierze zależy od nich samych: ich inwencji organizacyjnej, operatywności, a przede wszystkim kreatywności. Trudno pozbyć się wrażenia, iż w przypadku części nauczycieli przyzwyczajenia, wygodnictwo, a niekiedy rutyna „biorą górę” nad ich innowacyjnością i kreatywnością. Stwierdzenie to tym bardziej niepokoi, gdyż przeważająca liczba (67,9%) badanych to młodzi ludzie z co najwyżej 15-letnim stażem pracy.

Zakończenie

Pozytywnym zjawiskiem odnotowanym w trakcie badań jest wzrost zainteresowania nauczycieli możliwościami komputera i Internetu oraz wykorzystywanie ich w pracy zawodowej. Jednakże komputer i Internet są postrzegane przez nich raczej jako narzędzie ułatwiające przygotowanie materiałów do

pracy, aniżeli jako środek techniczny wspomagający realizację treści programowych w trakcie zajęć dydaktycznych.

Posiadane przez większość nauczycieli dostateczne przygotowanie z zakresu technologii informacyjnej pozwala im korzystać z zasobów sprzętu komputerowego, ale jedynie w ograniczonym zakresie. Samodzielne zdobywanie wiedzy z zakresu informatyki jako forma samokształcenia jest jak najbardziej pożądana, niemniej jednak dopiero uczestnictwo w zorganizowanych formach kształcenia informatycznego stwarza szanse na pełne wykorzystywanie możliwości sprzętu komputerowego.

Nie podlega dyskusji fakt, iż wyposażenie szkół specjalnych w sprzęt techniczny budzi poważne zastrzeżenia. Działania podjęte w kierunku zmiany tego stanu rzeczy dalece odbiegają od oczekiwań i potrzeb wszystkich uczestników procesu edukacji: uczniów i nauczycieli. Uboga baza techniczna szkół oraz związane z tym trudności natury organizacyjnej często zniechęcają nauczycieli do wykorzystywania komputera w celu uatrakcyjnienia zajęć lekcyjnych. Niestety, prawdą jest również to, iż sprzęt ten (nawet jeżeli jest to pojedynczy egzemplarz, np. rzutnik multimedialny) zwykle jest wykorzystywany w trakcie okolicznościowych prezentacji szkolnych, zaś sporadycznie lub w ogóle nie ma zastosowania podczas zajęć dydaktycznych. Zatem, pomimo istniejących ograniczeń, są możliwości stosowania komputera przy organizowaniu lekcji, natomiast to, czy i w jakim zakresie są one wykorzystywane przez nauczycieli w dużej mierze zależy od ich umiejętności organizacyjnych, a przede wszystkim kompetencji kreatywnych.

Przedstawiony w ogólnym zarysie materiał empiryczny wskazuje na dwie, ściśle łączące się ze sobą kwestie:

- konieczność przeprowadzenia głębszych zmian systemowych w obszarze edukacji wspieranej komputerowo (w kierunku lepszego wyposażenia szkół specjalnych w sprzęt techniczny, doinwestowania ich infrastruktury sieciowej, przygotowania nauczycieli z zakresu technologii informacyjnej, np. poprzez obligatoryjne kierowanie ich na kursy szkoleniowe z informatyki, itp.),
- potrzebę dokonania przez nauczycieli refleksji nad własną postawą wobec innowacyjności i kreatywności w procesie kształcenia uczniów niepełnosprawnych intelektualnie. ■